

TOPLUM KALKINMASINDA LİDERLİK VE SORUNLARI

A. N. YÜCEKÖK

Her köyde, toplumda genellikle diğer kişilerden daha fazla çalışmaya ve enerjilerinden, zamanlarından ve yeteneklerinden diğerlerine oranla daha fazla fedakarlık yapmaya hazır insanlar vardır. Bunların yaptıkları yardımlar, sorunları çözümlenmekte göstermiş oldukları başarılar herkesçe bilinmekte ve hatırlanmaktadır. Toplum içinde bilinçli veya bilinçsiz kabul edilmiş prestijleri vardır. Köylünün arasından çıkmış ve köylüyü sürükleyebilecek, resmî görevlilere yardımcı olabilecek nitelikte insanlardır. Bunlar Toplum Kalkınmasında hedef ve yöntemlerin gerekliliğini herkesten önce görüp, programın planlarını yapıp diğerlerinin yapılacak işe katkılarını sağlarlar.

Tead, liderlik kurumunun bir başka tanımını şöyle veriyor : «Liderlik edebilmek, insanları arzu edebilecekleri bir hedefe götürmek için teşvik ve organize ederek işbirliği etmelerini sağlayabilmektir.» (1)

Toplum Kalkınmasına yön veren önder-toplum ilişkilerinde üç önemli unsur her zaman belirmektedir. (2)

a. Diğer elemanların, toplum üyelerinin yapılacak olan işe katkılarını sağlayabilecek liderlik yeteneği.

b. Diğer elemanların, kısacası topluluk üyelerinin, lidere gösterecekleri güven.

c. Toplum Kalkınması içinde beliren hedeflerin ve çıkarların ortak olarak nitelenebilmesi.

Toplum Kalkınması insanın insanla olan ilişkileri üzerinde dikkatle durduğu için burada liderlik kurumu özel bir görünüm ve

(1) SANDERSON and POLSON, -RURAL COMMUNITY ORGANIZATION, J. WILLEY and SONS, LONDON, 1939, S. 360.

(2) Ibid., SS. 359 - 61.

önem kazanmıştır. Toplum içinde gurup dinamiklerini ortaya çıkaracak, liderliği teşhis edecek, grupların ortak çıkarlarını belirtecek ve grupları bu ortak çıkarların yönüne çevirecek bir araştırma ve çalışma Toplum Kalkınması uğraşlarının önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Liderin toplum kalkınmasında neden bu kadar önemli bir rolü olduğunu şu ayrıntılı açıklamalarla belirtmeniz mümkündür. (3)

1. İlk önce, lider bir toplum mekanistidir. Topluma insan zekası yön verdiği ve hayvani içgüdülerin hakim olmadığı müddetçe toplumun varlığı üyelerinin fikir alışverişine ve bir fikirbirliği yaratmalarına dayanır. Bu sürecin hızlandırılması ve toplumun liderle daha olumlu ve verimli çalışabilmesi için lidere önemli görevler düşmektedir.

Tabiidir ki bazı insanlar fizik yapısı olarak ve zeka bakımından diğerlerine kıyasla üstündürler. Organik bir hücrenin çekirdeğini meydana getiren bu insanlar meselelerin çözümlenmesi anında çıkışlarını yaparlar ve hem cinslerinin güvenini kazanarak sorunları çözümlene yetkilerini ellerine alırlar. Toplum, fikir ve yöntemlerini benimsediği bu kişilere işlerini yürütmeleri için yardımcı olmayı kabul eder. Bu tür önderlik toplum yaşantısının ortaya çıkardığı bir kurumdur ve toplumun dışında bağımsız olarak varolamaz. Sorunlara yön vermek üzere ortaya çıkmış olan kişi grup tarafından kabul edilmediği takdirde lider değildir.

2. Liderlik ile «domine etmek» arasında büyük bir fark vardır. Domine etmeyi fabrikasını veya işyerini nasıl yöneteceği konusunda uygulanacak programı tayin eden patron veya menejerin kişiliğinde görürüz. Burada liderlik kayıtsız şartsız tekeldedir. Bütünü ile kişinin bulunduğu mevkie ve kişisel statüsüne dayanır. Fakat toplum kalkınmasında işbirliği hakiki liderliğin sembolize ettiği ve bütün katılanların fikirbirliği ile meydana çıkar. Bu gibi önderlikte önderlik kapasitesi değişik amaçlar ve kişisel ayrılıkların ustaca birleştirilmesi ile meydana gelir.

3. Lider toplum içinde belirip yerini aldıktan sonra dikkatle uygulama alanına koyacağı işlemleri ve görevleri çeşitlidir.

a. Lider grup plâncısıdır. Fakat bu plânlama görevini yaparken ihtiyaçları görme ve tesbit etme bakımından gruptan daha önde ise «liderlik» görevini gerçekten yapıyor demektir.

(3) İbid., ss. 361 - 66.

- b. Lider grubunun sözcüsüdür. Başka gruplarla, resmi görevlilerle olan ilişkilerde grup görüşlerini o belirtir.
- c. Lider grubun eşgüdümleyicisidir. Bazı grup üyelerinin değişik nitelikteki çıkarları üyeler arasında çatışma yaratabilecek nitelikte olabilir. Lider grubun ana çıkarlarını bulup ön plâna alabilmeli ve herkesin çıkarlarını karşılayacak şekilde geliştirerek her üyenin çıkarını meydana getirdiği bir ana çıkara uydurabilmelidir.
- d. Lider grup eğitmenidir. Ortaya atılan yöntemleri, sorunları üyelere tanıtip onları bu yöntemlerin yararlılığına inandırmalıdır. Görüşleri üyelere ilerde olduğu için, bunları üyelere kabul ettirebilecek öğretici telkinlerde bulunması gereklidir. Bu da, onun bir eğitmenin niteliklerine sahip olmasını zorunlu kılar.
- e. Lider toplumda, toplum ülkülerinin sembolüdür. Bu da onun grup ideallerine, çıkarlarına bağlı kalmasını zorunlu kılar. Toplum eğer liderin kendi çıkarları peşinde koştuğuna kanaat getirirse, lidere olan güveni sarsılır. Güvensizlik duyulan bir kişi Toplum Kalkınması kuralları içinde artık liderlik edebilmekten uzaktır.

4. Liderlerle toplumun arasındaki ilişkileri de etki-tepki açısından incelemek olumlu olacaktır. Üye genellikle lidere bağlıdır çünkü liderin direktiflerine karşılık ilgi (response) gösterdiği takdirde liderin de onun işine karşılık ilgiyi göstereceği yargısı hakimdir. Öte yandan üyelerin bu karşılık ilgisi lidere maneviyat ve güç vererek üyelerin istediği karşılık ilgiyi yaratmasını sağlar (Tabiidir ki bu muhtemel liderlikte böyledir. Geleneksel liderlik başka unsurlara dayanmaktadırlar. Bunların açıklanmasına birazdan geçilecektir.) Başka bir zincirleme etki-tepki ilişkisi de şöyle olmaktadır: Halk liderin etrafında ancak liderin onlara ihtiyacı olduğu zaman toplanır. Üyelere dayandığını, onlarsız iş yapamayacağını söyleyen lider üyelerin yardım ve güvenlerini kazanır.

En kuvvetli grup, içinde birkaç tane doğal önderin bulunduğu gruptur. Başarılı bir lider bunları meydana çıkararak görev ve sorumluluk yükler. Öyle ki, grup başarısı yalnızca kendi varlığı ve yeteneği ile orantılı olmamalıdır. Değişik tipte olan çalışmalarda, bu alanlarda sivrilen değişik kişiler çıkabilir. Buna göre önderlik kıskançlık unsuru yapılmamalıdır. Yalnızca, «Ben» diyen

lider kendisi gittiği zaman grubunun eskisinden daha güçsüz kalmasına yol açar.

LİDERLİK ÇEŞİTLERİ VE KAYNAKLARI

Yersel önderler özellikle iki kısma ayrılmaktadırlar : (4)

a. RESMİ VE GELENEKSEL ÖNDERLER : Resmi görevlerinden veya geleneğin verdiği saygıya dayanarak bu önderliğe örnek olarak muhtarlık kurumunu, Köy Kurulu üyelerini, köy ağasını ve imamı gösterebiliriz. Fakat bunların yukarıda belirttiğimiz anlamda lider olabilmeleri ve köyün toplumsal, ekonomik ihtiyaçlarını çözümlenecek güçte olmaları kütlelere yön verip sürükleyebilmeleri her zaman beklenemez. Bu kişilerin lider olabilmeleri böyle bir yeteneğin, varlığından değil, fakat herkesten fazla servet veya dış ilişkilerin (genellikle siyasal) sahip olmalarından ötürüdür. Kendilerinden cömertlik, anlayış ve koruyuculuk beklenir. Bazen ise önderlik bir mezhep veya etnik topluluğun klikleştiği yerde «klik büyüğü»ne veya ihtiyarına verilmiş sıfattır. Bu çeşit klikleşmelerde köyde birden fazla lider vardır ve genellikle bu liderler birbirlerine düşmanca tutum takınmaktadırlar. Buna sebep de kliklerle birlikte köyün çıkar gruplarına bölünmesidir.

Yeni kurulmuş bir topluluk veya liderini değiştirmek isteyen bir toplum, lider tayin etmek zorunluluğunu duyar. Güvendikleri bir kişiyi lider seçerler. Bu, yapacağı işlemlerden o topluluğa sorumlu tutulacak bir kişidir. Toplum tarafından yaratılmıştır. Bir diğer anlamda, toplum durumu kavramış ve bu durumu lehte sonuçlandıracağına kanaat getirdiği bir kişiye liderlik mevkiini vermiştir.

b. DOĞAL ÖNDERLER : Toplum içinde yaptıkları işlerden prestij kazanmışlardır. Bu prestijlerini geleneksel bir saygıya bağlı olarak değil, bilinçli veya bilinç - dışı bir şekilde ortaya koydukları önderlik niteliklerinden dolayı kazanmışlardır. Öte taraftan da bu doğal önderlerin önderliğini köy halkı yine bilinçli veya bilinç-dışı bir biçimde kabul etmiştir. Bu çeşit lider, sorunları kavrama ve sonuca bağlayabilme yönünden köydeki diğer kişilerden daha ileri durumdadır. Toplumun derdine bir çıkış yolu bulduğu zaman diğerlerinin böyle bir yoldan haberi yoktur. Lider, diğerlerini

(4) DUYGU SEZER, TOPLUM KALKINMASINDA ÖNDERLİK, SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ, DERGİSİ, CİLT : XX, YIL : 1965, Sayı: 3, S: 250 - 251.

teşvik ederek, tesir altında bırakarak, gösterdiği yolu arzu edilen hale sokar. Topyekûn bir çalışma düzeyine sokar köyü. Resmi ve geleneksel liderlerin aksine toplum tarafından yaratılmayıp, toplumu kendisi yaratmaktadır. Gene geleneksel ve resmi liderlerdeki gibi grubun belirli bir takım görüşlerinin sonucu o mevkie gelmeyip kendi tesbit ettiği ve grubun dikkatini çektiği sorunlar yüzünden kendini kabul ettirebilendir. Resmi bir eğitim görmemiş, gönüllü olarak çalışan, halkın saygısını üzerinde toplamış, köyün kendi içinden çıkardığı ve köylünün de çoğunluğunu peşinden sürükleyebilen kişiler olan doğal önderler kendi aralarında da ikiye ayrılırlar : (1) Muhtemel (potansiyel) önderlik : Burada önderin önderlik yeteneği resmen ortaya çıkmamıştır. Önderlik durumu bilinç-dışı işlemektedir. Muhtemel önderleri meydana çıkarabilmek için köylüye özel bir takım sorular sorulabilir (Anketimizde de yer alan bu sorulara ileride değinilecektir). (2) Gerçek Önderlik : Önderler (muhtemel) karanlıktan çıkıp yetenekleri ortaya konduktan, tanınıp, kabul edildikten sonra «Gerçek Önder Rolü»nü üzerlerine alırlar.

Köylük yerlerdeki liderlik sorunları incelendiğinde liderlik tipi olarak geleneksel ve resmi liderliğin diğerine kıyasla daha yaygın olduğu görülür. Birçok yerlerde ise liderlik bölünmüş durumdadır. Köye hakim olan güçler (üretim araçlarını kontrol, etnik grup, mezhep, dil, kan bağları) kendi liderlerini seçmişlerdir. Bazen köyler 5-6, bazın 10 mahalleden meydana gelmektedir. Liderlik mahalle sayısı arttıkça daha da parçalanmakta, köy daha küçük gruplara ayrılmaktadır. İhtiyar Heyetleri ve muhtarlar çoğu zaman bu mahalli liderlerin yakın akrabaları olan kişilerdir. Bu durumda resmi liderliğin hakiki liderlikten ne derece uzak olduğu ve köyün üzerinde asıl söz sahibi olanların mahallenin geleneksel liderleri olduğu meydana çıkmaktadır. Bunu Nabi Dinçer bir araştırmasında şöyle anlatmaktadır : «Bünyanda toplum kalkınması çalışmaları sırasında (K) köyüne gittik, bizi köyün genç muhtarı ve genç denebilecek azaları karşıladılar. Yemekten sonra camide toplanıp köyün dertlerini konuşmağa karar verdik. Camiye geldiğimiz zaman büyük bir kalabalığı bizi bekler bulduk. Gayri-ihiyari muhtarı ve ihtiyar heyetini ön sırada aradık ve fakat bulamadık. Ön sırada yaşlı ve orta yaşlı, düşünceli ve sakin kimseler gördük. Muhtar ve ihtiyar heyeti azaları bir köşeye sıkışmışlardı. Konuşmalar başladığı zaman ön safta bulunan sakin insanların birdenbire canlandıklarını, zaman zaman hidetlendiklerini müşahade ettik. Bütün cemaat susuyor, onlar konuşuyorlardı. Camiden çıkışımızda bir aralık muhtarın yanına yaklaşp bu hiddetli insanların kim olduğunu sorduk'. Muhtar, 'Onlar bu köyün kabile reisleridir' dedi. Bunlar

bir araya gelmeden köyde hiçbir iş yapılamayacağını da itiraf etti.» (5)

MAHALLİ ÖNDERLERİN TOPLUM KALKINMASINDAKİ YERLERİ

Yukarıda incelediğimiz mahalli liderlerin çeşitleri, nitelikleri ve görevlerinden sonra mahalli önderliğin toplum kalkınmasındaki yerini tesbit etmek zorunluluğu doğmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise mahalli önderliğin Toplum Kalkınması programının temel araçlarından birisi olmasıdır. Çünkü mahalli inisiyatif Toplum Kalkınmasında birinci şarttır. Halk ile Toplum Kalkınmacısı veya resmi görevli arasındaki ilişkileri kanalize edebilecek bir öndere şiddetle gereksinme duyulmaktadır. Toplum Kalkınması, toplumun inisiyatifine, bu inisiyatif de başlıca mahalli önderlerin önderlik yeteneğine ve işbirliği arzusuna bağlıdır.

Toplumlar değişikliği ve evrimleri kolay kolay kabul edemezler. Ve bu değişiklik ayrıca toplum kalkınmacısı, saha elemanları gibi topluma yabancı olan kişiler tarafından getiriliyorsa, toplumun sert tepkisi ile karşılaşabilirler. (6)

Bu yüzden toplumu yeniliği kabul etmeğe teşvik edecek unsur, o toplumda belli bir yeri olan ve o toplumca benimsenmiş yersel önderler olmalıdır.

Yersel önderliği zorunlu kılan önemli nedenlerden bir tanesi de ülke çapındaki bir Toplum Kalkınması programının yalnızca ücretli elemanlar tarafından yürütülmesinin mali olanaksızlığıdır. (7)

ARAŞTIRMANIN PLAN, YÖNTEM VE ALANI HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Toplum Kalkınması ve Liderlik araştırmasının çalışma plânını yaparken yukarıda verdiğimiz liderlik hakkındaki bilgileri ön plâna aldık. Liderliğin Toplum Kalkınmasındaki olumlu olabilecek katkılarını ve onu takiben de kimlerin lider olabileceğini belirten bir takım önderlik varsayımlarını sıraladık. Çalışmamızın bundan son-

(5) NABİ DİNÇER, **TOPLUM KALKINMASINDA ARAŞTIRMA**, İSKÂN ve ŞEHİRCİLİK DERNEĞİ YAYINI, No. 3, 1966, S. 193 - 194.

(6) İbid., S. 193.

(7) D. Sezer, Op. Cit., S. 253.

raki kısmı mahallinde yapılacak bir araştırmaya dayandığı için «önderlik» sorunlarını rahatlıkla işlemeye uygun bir köy araştırıldı. Bu köyün bulunması için Çankaya Kaymakamlığından fikir danışıldı. Ulaşım imkânlarının kolaylığı, halkının uyanıklığı, sık sık gidilebilecek bir yerde olması sebebi ile Gölbaşından hemen sonra Ankara-Konya yolunun 35 inci kilometresinde olan Oğulbey köyü seçildi. Köye altı ziyarette bulunuldu. Bu ziyaretlerde lider olarak tesbit edilenlerin dışında 25 köylü ile konuşuldu. Kahvedeki genel sohbetlere iştirak edilerek köyün genel durumu ile ilgili bilgi alındı. Şurası da belirtilmelidir ki mükemmel bir yolunun olması ve elektriğin köye gelmiş olması sebebi ile köylü yabancıya oldukça alıştı. Araştırmacı onları hiçbir ard düşüncesi olmayan düşüncesini kolaylıkla ifade edebilen, açık konuşan, gayet samimi insanlar olarak tanıdı. Sorulan sorular gayet büyük bir kolaylıkla cevaplandırılmış ve araştırmacıya karşı olması beklenen soğukluk bir yana, birçok köylü araştırmada kendilerinin de fikri sorulsun diye ısrar etmiştir.

Köye ilk ziyaretini araştırmacı 1967 nin Mart ayı içerisinde yapmıştır. Adı geçen köydeki doğal önderleri saptamak amacıyla köylüye yöneltilen sualler iki kademeli olarak sorulmuştur. Aşağıda ayrıca belirtilecek olan iki gurup sualden ilk grubu köyden Tesadüfi Örneklemeye ile seçilen yirmi beş köylüye yöneltilmiştir. Köyün koşullarını ve belirli konularda köye ön ayak olan kişileri meydana çıkarmaya yarayan bu suallerden sonra beliren liderlere de ikinci gruptaki sualler sorulmuştur. Bu sorularla varılmak istenen amaç da liderlerin niteliklerini, güçlerini ve uğraşlarını saptamak olmuştur.

Araştırmacı Oğulbey köyüne yaptığı ziyaretleri bir buçuk yıl sonra, 1968'in Ekim ayında tekrarlamıştır. Yeni köy koşullarının neler olduğunu, bir buçuk yıl sonra köyde ne gibi değişiklikler olduğunu, köy kalkınması çalışmalarının ne ölçüde geliştiğini ve köy önderlerinin durumlarındaki değişiklikleri saptamak amacı ile Oğulbey köyüne iki ziyarette daha bulunulmuştur. Bu makalenin tümü, Oğulbey'e 1967 de yapılan ilk ziyaretlerdeki araştırmaya dayanılarak hazırlanmıştır. Ekim 1968 de yapılan ziyaretler yalnızca beliren değişiklikleri saptamak içindir ve bunlar makale boyunca gerekli yerlerde dipnotlar halinde belirtilecektir.

1967 Martında yapılan Ziyaretlerde Köylüler ile tek tek ve genel olarak yapılan konuşmalarda köydeki liderlerin ve çıkar gruplarının meydana çıkarılmasını amaç edinen sorular sorulmuştur. Bu sualleri ek olarak aşağıda veriyorum.

25 köylüye ayrı ayrı, aşağıdaki sorular sorulmuştur.

- 1) Üretim ilişkilerinizi gruplaşmalar etkiliyor mu?
- 2) Köyün dışındaki gruplarla, hükümet görevlileri ile temaslarda köyün sözcülüğünü kim yapar?
- 3) Bir meselenin tartışılmasında değişik görüşler ortaya atıldığı zaman uzlaştırıcı rolünü kim oynar?
- 4) Sorunlarınızı halletmek üzere ortaya atılan işlemler üzerinde tartışmalar çıktığı zaman, bu tartışmalara kim ışık tutar.
- 5) Köyün şimdiye kadar gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmek istediği herhangi bir amaç kimlerle sembolize edilmektedir?
- 6) Köy-İçi meselelerinde taraflardan biri varlıklılardansa çoğu zaman onun görüşü mü ağır basar?
- 7) Köy çıkarları ile bu kişilerin çıkarları çatıyorsa kimin dediği olmuştur?
- 8) Liderin gücü üzerinde Jandarmanın veya herhangi bir siyasal gücün rolü var mıdır?
- 9) Muhtarın liderler önünde durumu nedir? Bir ağırlığı var mıdır?
- 10) Liderler arasında muhtarlık yapmış olanlar var mıdır? Varsa liderlik durumlarında bir değişiklik olmuş mudur?
- 11) Bir köy okulu inşa edilse bu işi kim idare edebilir?
- 12) Hastalıklarda, sıkıntılı zamanlarınızda yardım ve tavsiye isteyeceğiniz ilk köylü kimdir?
- 13) Geniş bir iş kampanyası açılrsa sizi böyle birşeye katılmağa kim teşvik edebilir?
- 14) Oy kullanmada fikrini sorduğunuz köylü var mıdır?
- 15) Siyasal olayları yorumlamasına güvendiğiniz bir köylünüz var mı?
- 16) Şehirden önemli bir kişi gelse kim ağırlar?
- 17) Köye yenilikleri kim getirir?
- 18) Sizce köyde en yetkili şahıs niçin bu kadar etkilidir?
- 19) Sözüne ve bilgisine güvenilir kişi olarak imamı mı tercih edersiniz, yoksa öğretmeni mi?

- 20) Köyünüzde en fazla gereği duyulan şey nedir?
- 21) Hükümet ve sözüne güvendiğiniz köylünüzden destek ve teşvik görürseniz, bu ihtiyaçların giderilebilmesi için gönüllü olarak katkıda bulunur musunuz?
- 22) Çıkarlarınızla örf ve adetleriniz çatırsa, hangisini tercih edersiniz?

Köydeki doğal liderliği meydana çıkaran bu soruların sorulmasından sonra beliren liderlerle temasa geçilmiş ve onlara da niteliklerini, düşüncelerini, liderlik anlayışlarını ve güçlerini ne yönde kullanmağa hevesli olduklarını belirtecek sorular sorulmuş, söyleşi yapılmıştır. Bu sorular da sırası ile şöyle sorulmuştur :

1. Tahsil dereceniz nedir?
 - a) İlk
 - b) Orta
 - c) Lise
 - d) Hiç yok
 - e) Başkaca
2. Köy dışına çıktığı iseniz hangi nedenle çıktınız?
 - a) Seyahat
 - b) İş için
 - c) Mahkeme - hastalık
 - d) Başkaca
3. Askerlik dışında gittiğiniz en uzak yer neresidir?
4. Çocuğunuz için istediğiniz eğitim düzeyi nedir?
 - a) Kız
 - b) Erkek
5. Gazete okur musunuz? Tercih ettiğiniz var mı? Niçin?
6. Kaç dönüm toprağınız var? Hepsini kendiniz mi işliyorsunuz?
7. Köy dışında para yatırdığınız herhangi bir işiniz var mı?
8. Topraktan başkaca, köy içinde uğraştığınız, para yatırdığınız bir başka işiniz var mı?
9. Köyünüzde en fazla ihtiyacı duyulan şey nedir?

10. Köylünüzü bu ihtiyaçların giderilmesi için teşvik ettiniz mi?
11. Köyün topluca yaptığı işler var mı? Varsa, siz bu işlere önyak oldunuz mu?
12. Görevlilerin tavsiye ve teşvikleri köylülere sizin kanalinız ile mi iner? Öyle ise, resmi görevliler ile köylünüz arasında işleri kolayca yürütücü bir tutumunuz olmuş mudur?
13. Köylülerin üretimlerini ilgilendiren birtakım şikâyetleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda herhangi bir yardım ve liderlik davranışınız oldu mu?
14. Köyün dışındaki gruplarla, hükümet görevlileri ile temaslarda köyün sözcülüğünü siz mi yaparsınız?
15. Köyde önceden hiç bilinmeyen üzerinde düşünülmemiş bir işle meşgul olup planlarını yaptınız mı?
16. Çıkarlarınız mı ağır basar, yoksa köyün örf ve adetleri mi?
17. Bir meselenin tartışılmasında değişik görüşler ortaya atıldığı zaman uzlaştırıcı rolünü siz mi oynarsınız? Sorunların tartışılmasına siz mi yön verir, ışık tutarsınız?
18. Köyün şimdiye kadar gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmek istediği herhangi bir amaç sizinle sembolize edilmiş midir?
19. Böyle bir işte köylünün size güvenmesinin sizce nedeni nedir?.

Beliren liderlerin Toplum Kalkınmasında oynadıkları ve oynamak istedikleri roller bu sorularla ortaya çıktıktan sonra aldığımız bütün bu sonuçların başta verdiğimiz bilgi ve varsayımlarla karşılaştırılması yoluna gidilmiştir.

Bu çalışma önderin, Toplum Kalkınması çalışmalarında olan önemini belirlemeye çalışmaktan başka şu noktaların belirtilmesi için şu şekilde geliştirilmiştir :

a) Toplum Kalkınması çalışmalarında Önderin önemi açık olarak belli olmuştur. Bu alanda mevcut lider çeşitlerinden hangisi Toplum Kalkınmasında azami faydayı sağlamaktadır? Belirttiğimiz önderlik vasıflarına en yatkın önderler kimlerdir? Resmi ve geleneksel önderler mi, yoksa doğal önderler mi? Eldeki varsayımlara göre böyle bir durumda yaratıcı ve itici güce sahip olan önderlerin

doğal önderler olduğudur. Çünkü Toplum Kalkınması çalışmalarında çok yararlı olan bu yeteneklerini isbatladıkları için önder olarak kabullenilmişlerdir. Bu arada resmi ve geleneksel önderlerin içinde de bu niteliklere sahip kişiler olabilmekte ve onlar da doğal önderler gibi başarılı olabilmekte midirler?

b) Önderlerin arzuları dışında birşey yapılamayacağı varsayımı ne derece doğrudur?

c) Liderler, genellikle kendi çıkarlarını savunan kişiler midir? Örf ve adetler liderlik kurumunu ne derece etkilemektedir?

d) Liderlik tek olduğu zaman mı, yoksa bölünmüş durumda iken mi Toplum Kalkınmasına daha yararlı olmaktadır? Birkaç ayrı kişinin önderliğini yaptığı ayrı alanların varlığı toplum üzerinde olumlu etki mi yapmaktadır? Bu çeşit bir düzen toplumu daha demokratik mi kılmaktadır, yoksa çıkar çatışmaları ve önder huysuzlukları yüzünden işler çıkmaza mı sürülmektedir? Varsayımlarımızda bu iki şık da belirtilmiştir. Meydana çıkarmak istediğimiz, üzerinde çalıştığımız örnek bu iki şıktan hangisini kuvvetlendirdiğidir.

Genel olarak varmaya çalıştığımız bu sonuçlar belirtmek isterim ki dar bir alan araştırmasının sonuçları olacaktır. Tek bir köy üzerinde yapılmış bir çalışma ile genellemeye gitmek muhakkak ki çok olumsuz bir tutum olurdu. Burada kazancımız kurumdaki bir takım varsayım ve bilgileri pratiğe uygulayarak bir sonuca varabilmektir.

Sorularıma ait cevaplara geçmeden önce köy hakkında kısa olarak bilgi vermeyi yararlı buluyorum.

Köy 74 hanedir. Altı aile arasında bölünmüştür. İki öğretmenli iyi bir okul binası vardır. Hemen hemen herkesin çocuğu okula devam etmektedir. Köyün elektriği olduğu için içinde buzdolabı olan evler de var. Köyün Almanya'da çalışan iki işçisinin getirdikleri portatif radyo ve pikaplar birçok evde gözüme çarptı. Köyün Amerika'da tıp tahsili yapan bir yerlisi var. Köylü dört gözle dönmesini bekliyor. Köy birkaç kişi dışında 1965 seçimlerinde toptan Adalet Partisine oyunu vermiş. Fakat başlarında köyün zenginlerinden CHP'li bir muhtar var. Bu ilerdeki incelemelerimizde bizi belirli bazı sonuçlara ulaştırabilecek bir nokta olacaktır. Köyün bir camii ve imamı var fakat imamın hiç lafı edilmiyor. Camiin dışında sözünü pek dinleyen de yok. Bunun önemli nedenlerinden biri köye verilen imamlık kadrosunun seneden seneye değişmesi. Hiçbir imam nüfuz

kurabilecek süre yaşamamış köyde. Zaten radyonun ve asfalt yolun girdiği köyde imamın önem kazanması oldukça zor olurdu kanaatındayım. Köylü öğretmene karşı da aynı kayıtsızlık içinde. Köylü tarafından yalnızca öğretici olarak tanımlanıyor. Arkadaşlık dışında fikirleri pek sorulmuyor. Yalnızca dilekçe yazdırmak için uğrayanlar olurmuş. Fakat sözü imamdan fazla geçiyor. Öğretmenin bu durumuna sebep kendisinden evvel köyde öğretmenlik yapmış olanların pasif tutumundan ötürü imiş.

Köyün aşağı mahallesi, yukarı mahallesi diye sosyo - ekonomik durumu belirtecek bir karakteri yok. Mezhep, dil, ırk ayrılıkları, siyasi klikleşme de bulunmuyor. Sadece zengini ve fakiri var. Bu arada önemli özelliği birbirlerine evlilik bağları ile iyice yakınlaşmış altı ailenin köy hayatı üzerindeki büyük etkisi. Bunlar hiçbir parti gözetmeden muhtar seçimlerinde ya kendi temsilcilerine oy veriyorlar, ya da işlerine gelen ailenin adayını destekliyorlar. Köy Ankara'ya yakın olduğu için resmi görevliler Toplum Kalkınması saha elemanları, bu arada tarım teknisyeni sık sık geliyor. Tabii ki politikacı ve valilerin de oldukça sık uğradıkları bir köy, Oğulbey köyü. Yalnız köylünün dinlenen dertlerinin ömrü bir Yenice paketinin ömrü kadarmış. Orta Doğu Teknik Üniversitesinin oralarda Yenice paketi genellikle bitirmiş. «Bizim dertlerimiz de o anda bitiverir.» diyor köylü. Köyün yalnızca zengini ve fakiri olduğunu söyledik. Ama zengini ağa olacak kadar zengin değil. Sözü aile büyüğü olduğu için veya kurul üyesi olduğu için geçiyor. Ama Oğulbeyin zengini sözü geçtiği için çıkarlarının lehine karar aldırabiliyor. Fakiri ise şöyle diyor Oğulbeyin : «Biz en fazla gündüz ile yazdan korkarız. Alacaklılar gece gelmez. Kışın da yağmur var, çamur var. Üşenirler. Ama gündüzler ve yaz yok mu, bizi öldürürse bunlar öldürür.»

KÖYDE LİDERLİK ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

Köydeki liderleri meydana çıkarmak için sorulan sorular Oğulbey köyünde şu gerçekleri meydana çıkarmıştır :

1) Köy altı aile arasında bölünmüş olmasına rağmen her ailenin değişik üretim ilişkileri olmadığı anlaşılmıştır. Köy genellikle toprakla uğraşmasına rağmen (8) köy ekonomisi üzerinde hayvan-

(8) Köyün tapulu 25000 dönüm toprağı var. Ayrıca 15000 dönümlük bir de merası bulunuyor.

cılık ve sütçülüğün de önemli bir rol oynadığı görülmektedir. (9) Fakat bu üretim araçları ayrı ellerde birikip çıkar grupları yaratmamış. Her üç üretimle uğraşan aileler de var. Ayrıca, dil, din ve etnik gruplaşmalardan ötürü bir hizipleşme de yok. Yalnız ailelerin fertleri ailenin güçlüsünü kendilerine daha yakın buldukları için köy işlerinde destekliyorlar. Bunda bir ekonomik ve sosyal çıkarları olmuyor. Örnek olarak aynı ailede çok zengin ve çok fakir insanların bulunmasını gösterebiliriz.

2) Köyün dışındaki gruplarla hükümet görevlileri ile temaslarda köyün sözcülüğünü genellikle muhtar yapıyor. Köyde muhtara karşı aşırı bir güven ve bağlılık var. Bu durum açık sohbetlerimizde köylüler tarafından defalarca belirtildi. AP'li bir köyde bir CHP (linin muhtar seçilebilmesi, muhtara duyulan sevgi ve saygının bir ifadesi. Muhtar da buna karşılık olarak siyaset-üstü bir kişi olarak ayarlıyor. davranışlarını.

TABLO 1. GRUP SÖZCÜLÜĞÜNÜ ORTAYA ÇIKARMAK

Soru Sorulan Köylü Sayısı	Muhtar	M. Şanver	Herkes kendi sözünü söyler
25	22	2	1
% 100	% 88	% 8	% 4

Yukarıdaki tablo, köylünün grup sözcülüğüne kimi aday gösterdiğini açıkça meydana çıkarıyor. Aday olarak beliren ikinci isim, köyde vakti ile muhtarlık yapmış olan köyün en zenginine ait. Mustafa Şanver daha ileride de meydana çıkacağı gibi köyde oldukça ağırlığı olan bir insan. Sık sık Ankaraya gidiyor ve siyasi çevrelerle gayet sık teması var.

3) Meselelerin tartışılmasında, değişik görüşlerin belirmesinde uzlaştırıcı rolü gene genellikle muhtar oynuyor. Bu arada ileride doğal önder olarak niteleyebileceğimiz bir takım kişilerin de adları belirdi.

(9) Köyde toplam olarak 5000 tane kadar koyun var. Son ziyaretlerinde araştırmacı bu sayının değişmediğini görmüştür. Vadesi gelen borçlarını karşılamak üzere köylü genellikle hayvanlarını satmaktadır. Sütçülük köye gelir getiren önemli bir ürün. Fakat köylü bu işte emeğinin hak ettiği karşılığı almıyor. Bu sorun ileride tekrar ele alınacaktır.

TABLO 2. DEĞİŞİK GÖRÜŞLERİN UZLAŞTIRILMASINDA ETKİLİ OLAN

Soru Sorulan Köylü Sayısı	Muhtar	M. Şanver	M. Sezer	F. Ünler
25	18	2	2	3
% 100	% 72	% 8	% 8	% 12

Mustafa Şanver, Mehmet Sezer ve Fahrettin Ünler sorunlara çözüm bulmak için yapılan tartışmalarda uzlaştırıcı rol oynayan, ışık tutan insanların başında olarak belirtilmişlerdir.

4) Bunu dördüncü sorumuzun cevaplandırılış şeklinde şöyle buluyoruz :

TABLO 3. SORUNLARA KİMLER IŞIK TUTUP BİLGİ VERİYOR

Konuşulan Köylü Sayısı	Muhtar	F. Ünler	H. Veli	M. Şanver	M. Sezer	M. Güçlü
25	12	6	2	1	3	1
% 100	% 48	% 24	% 8	% 4	% 12	% 4

Fahrettin Ünler, Mehmet Sezer ve Mustafa Şanver ile birlikte beliren Hacı Veli, Mehmet Güçlü de köyün sözü geçerlerinden. Mehmet Güçlü her yıl en fazla hasat kaldıran köylü olarak takdir görüyor, tarımsal bilgisinden faydalanılma yoluna gidiliyor. İleride değineceğimiz Hacı Veli çok yer görmüş, az konuşan kurnaz bir ihtiyar. Lükse düşkün. Portatif radyosu ile dolaşıyor. Evinde buzdolabı var. Teknolojik bilgisi olan modern kafalı bir insan.

5) Köyde yapılmış işlerle sembolize edilen birkaç kişi var. Örneğin elektrik deyince akla Mehmet Sezer geliyor. Muhtarlığı sırasında köye elektrik getirilmesi için o çalışmış. Gerek büyüklerle konuşup ikna etmede, gerek köylüyü imeceye çağırmakta büyük başarı göstermiş (10). Su deyince de akla 1950-1954 arası muhtar-

(10) Oğulbey köyü gece olunca pırıl, pırıl oluyor. Ankara-Kırşehir kara yolunun ortasından geçtiği köyde her yerde sokak lambaları var. Elektrikten bu yana köydeki buzdolaplarının sayısı yediye bulmuş. Çoğu transistörlü olmasına rağmen köyde radyosuz ev yok gibi. Elektrik köye sağladığı yararlarından bir başkası da tahılı temizlemek için getir-

lık yapmış olan Mustafa Şanver geliyor. Boruları hükümet vermiş, gerisini köylüler ile birlikte Mustafa Şanver halletmiş. Fahrettin Ünler'in sembolü bitmemiş köy odası. Vali değişmiş, inşaat durmuş. Harç atılmış temellere baktıkça köylü onu hatırlıyor. Hacı Veli köye kurulması için çalışılan halıcılık kursu ile anılıyor. Aslında bu işle karısı ve kızları uğraşıyorlar ama şeref Hacı Veliye ait oluyor köylük yerde.

6) + 7) Köy çıkarları ile varlıklıların çıkarları çatışırsa kimin dediği olur? sorusundan elde edilen bilgiye göre burada varlıklıların sözünün ağır bastığını görüyoruz. Bu varlıklıların arasında liderlerin hepsinin bulunmamasına rağmen Köy Kurulu kararlarına hakim olabiliyorlar. Örnek olarak Köy merasından yararlanma meselesini gösterdiler. Fakir fukara meradan faydalanamıyormuş. Muhtar bu meseleyi açtığında Kurul üyeleri derhal lafı değiştiriyor veya lüzumsuz yere uzatıyorlarmış. Fıkara da zenginden korkup malını meraya süremiyormuş. Köy zenginlerinin mahkeme ile dava ile de gözü korkmazmış. Çünkü bu işlerle senelerce uğraşabilecek maddî güçleri varmış.

Burada konumuzla ilgili olan bir nokta da şu şekilde belirmiştir. Köy zenginlerinin kendi çıkarları için ağırlıklarını koyabildikleri bir gerçektir. Muhtar bunlara Kurulda söz geçirememektedir. Fakat öte taraftan içlerinde bir - ikisi müstesna bunların lider oldukları da belirmiştir. Mustafa Şanver'in dışında kimse hem varlıklı, hem kurul üyesi ve hem de lider değildir. Lider olup da kurul üyesi olan Fahrettin Ünler varlıklı olmaktan çok uzak bir kişidir. Kurulda yer alıp varlıklı olan muhtar ise, varlıklılara karşı köy çıkarlarını savunmaktadır. Sonuç olarak, varsayımlarımızdan biri cevaplanmış olmaktadır. Üretim araçlarını kontrol eden kişiler köyde üst yapı organlarını ele geçirmişlerdir. Fakat bu onları Toplum Kalkınması açısından sözü dinlenen, köylüyü harekete geçirici liderler kılmamıştır. Yalnızca tutucu güç olarak köy yaşantısına ağırlıklarını

tilen bir selektör makinasıdır. Köyde böyle bir makinanın olduğunu araştırmacı son ziyaretlerinde saptamıştır.

Elektrik sayesinde köyde gece hayatı da belirgin ölçüde artmış. Gece komşu ziyaretleri, ve kahve sohbetleri artmış ve daha geç zamanlara kadar sürer olmuş. Oğulbey köyü televizyonun ulaşım sahası içinde. Oğulbey köylüleri köyelerine televizyon gelmesini çok istiyorlar.

koymuşlardır. Anlaşılmaktadır ki, üretim araçlarının kontrolü Toplum Kalkınması lideri yaratmamaktadır (11).

8) Liderin gücü üzerinde jandarmanın veya herhangi bir siyasal avantajın etkisi olmadığı meydana çıkmıştır. Bunun en seçik örneği köye tamamı ile yabancı bir siyasal eğilimi olan Hacı Cebeci'nin muhtar seçilmesidir. Köyde jandarma yoktur. Mustafa Şanver dışında hiçbir liderin Ankara ile siyasal ilişkileri yoktur. Mustafa Şanver'in de liderliğinde bu siyasal ilişkilerin hiçbir rolü olmadığı söylenebilir. Köyde böyle siyasal ilişkileri olan bir başka şahıs bu tutumu yüzünden alay konusu olmaktadır. Oğulbey köylüsü siyaseti genellikle bir başka gezegenden seyretmektedir.

9) Muhtarın liderler üzerinde bir ağırlığı olduğu gerçek. Muhtar ayrı ayrı hepsi tarafından destekleniyor. Ayrıca Fahrettin Ünler ve Hacı Veli ile sıkı dostluğu var. Hepsi, Mustafa Şanver biraz dışarıda kalmak üzere, köy çıkarlarına eğilmiş kimseler. Özellikle muhtar liderlerin açmak istedikleri sahaların lüzumuna gönülden inanmış. Diğer liderler de resmi liderlikle doğal liderliğe beraberce hakim bu kişiye ister istemez uyuyorlar.

10) Bugünkü liderler arasında önceden muhtarlık yapmış olarak Mustafa Şanver ile Mehmet Sezer var. Onlar da muhtar olunca liderlik niteliklerini devam ettirebilmişler. Bunu başarmış oldukları işlerden anlıyoruz. Doğal liderliğe sahip bir insan olarak resmi liderlik görevine atandıklarında liderlik güçlüklerinin zayıflamaması normal birşey Her resmi liderin doğal lider olamayacağı bir gerçektir. Fakat bugünkü muhtar gibi doğal yetenekleri dolayısıyla işbaşına getirilen bu kişilerin resmi liderlikte de güçlerini muhafaza edecekleri ve özellikle daha da yeterli olabilecekleri belirmektedir.

11) + 12) + 13) Geniş bir iş kampanyasında köylüyü himin teşvik edebileceği, hastalıkta, sıkıntıda kime gidileceği, bir köy okulu inşasında bu işi en iyi kimin yapabileceği, bir doğal lider olarak ortaya çıkmakta olan muhtarın durumunu büsbütün kuvvetlendir-

(11) Köyde önderlerin toprak ve hayvan mülkiyeti genel toplama göre şu orandadır :

	TOPRAK	HAYVAN
Muhtar :	% 1.2	% 6
Mehmet Sezer :	% 1.2	% 2
Mustafa Şanver :	% 2.4	% 10
F. Ünler	% 0.4	% 2
Hacı Veli :	% 1.6	— —

mektedir. Liderler de dahil olmak üzere bu işleri yapabilecek ilk şahsın muhtar olduğu köylülerce söylenmektedir.

TABLO 4. BELİRLİ KONULARDA BAŞVURULAN KİŞİLER İŞ KAMPANYASINDA ÖNDERLİK

Soru Sorulan Köylü Sayısı	Muhtar	Başkaca
25	24	1
% 100	% 96	% 4

Muhtarın şimdiye kadar yaptıkları da bu sonuçları desteklemektedir. Bunları ayrıca ileride belirteceğiz. Öte yandan resmi lider de olan muhtar hastalık, yaralanma gibi olaylarda da köylünün tabiatı ile ilk defa gideceği kişi olmaktadır.

14) + 15) Oy kullanmada ve siyasal yorumlarda fikrini sorduğunuz kişi kimdir? Sorusu şöyle cevaplandırılmıştır :

TABLO 5. SİYASAL KANILARINDAN YARARLANILAN KİŞİLER

Soru Sorulan Köylü Sayısı	Hacı Veli	Fahrettin Ünler	Herkes kendisi
25	3	9	13
% 100	% 12	% 36	% 52

Bu arada köyde en fazla radyo dinleyen Fahrettin Ünler olduğu ve özellikle Kıbrıs üzerine yorumlarının çok kuvvetli olduğu belirtilmiştir. Araştırmacı onunla Kıbrıs hakkında konuşmak bah-tiyarlığına erişmemiştir ama bildiği yabancı başkan ve başbakan isimlerinin çokluğu araştırmacıyı şaşırtmıştır (12).

(12) Ekim 1968 ziyaretlerinde siyasal kanılar ve yorumlar üzerinde daha fazla durulmuş ve köy önderleri ile ve köylüler ile yapılan ayrı sohbetler köydeki doğal önderlerin görüş ve sezislerinin diğer köylülerden ne kadar tutarlı ve derin olduğunu daha açık olarak belirtmiştir.

Köyde siyasetle daha ziyade önder olarak beliren kişiler uğraşmaktadır. Köyde genellikle onların görüşleri hakim olmaktadır. Öyle ki liderlerin çoğunluğunun benimsediği bir görüş köyde çokçası ağırlık kazanmaktadır. Diğer köylüler genellikle günlük sorunların dışında olan sorunlarla uğraşmamakta ve belirli konularda uyarılmadıkları takdirde uzun vadeli düşünmemektedirler. Durumdan şu anlaşılma-

16) Şehirden önemli kişileri kim ağırlar? Sorusunu bu işe en yatkın şahsın Hacı Veli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kanımca bunun nedeni Hacı Veli'nin epeyce dolaşmış olması ve yol-yöntem bilmesidir. Bunun dışında da evinde buz dolabı, pikap, portatif radyo gibi konuğuna iftiharla göstereceği şeyleri de mevcuttur. Tabii, misafirleri resmî lider olan muhtarın ağırlamasında herkes birleşiyor. Ve hep de öyle olmakta imiş. Fakat köylü bunu Hacı Veliye daha çok yakıştırıyor.

TABLO 6. ÖNEMLİ KONUKLARI KİM AĞIRLIYOR

Soru Sorulan Köylü Sayısı	Muhtar	Hacı Veli	Başkaca
25	8	15	2
% 100	% 32	% 60	% 8

17) Köye yenilikleri kim getirir? Sorusu da karşımıza gene Hacı Veliyi çıkarmıştır. Hacı Veli köye ilk radyoyu, ilk pikabı ve ilk buzdolabını getirmiş. Kurs açılmasını da köyde şimdi ilk defa o ileri sürmekte. Köylü şimdiye kadar aldıklarını onda görüp beğendikten sonra almış.

18) Sizce köyde en yetkili şahıs niçin bu kadar etkilidir? Sorusunun cevaplarını bir tabloya şu şekilde dökmemiz mümkündür:

TABLO 7. KİŞİLERİN ETKENLİK NEDENLERİ

Soru Sorulan Köylü Sayısı	Çalışkan Varlıklı	Dürüst	Bilgili	Başkaca
25	M. Şanver Muhtar	Muhtar	H. Veli F. Ünler	İ. Çilli
	M. Sezer F. Ünler M. Güçlü	—		

Bu sıfatlar sayıldığı zaman köyde akla gelen ilk isimler bunlardır. Doğal önderliği meydana çıkarmak için varlık belki bir araç olabilmektedir ama köylünün o kişiyi benimsemesi için zorunlu bir

tadır: Siyasal literatürü izleme, kanaat önderliği yapma, tartışmalara katılma, gibi siyasal katılmanın belli davranışlarını yerine getiren önderler ağırlıklarını bu gibi yeteneklerinden kazanmışlardır.

nitelik olmamaktadır. Öyle ki, bu doğal önderlerden muhtar ve Mustafa Şanver dışındakiler de pek varlıklı sayılmayacak insanlardır. Muhtarın durumuna bakarak Oğulbeydeki en fazla güvenlik uyandıran şeylerin çalışkanlık, dürüstlük olduğunu görürüz.

19) Köylü topyekûn olarak öğretmeni imama nazaran daha güvenilir ve güçlü bulmaktadır. Öğretmenin köy hayatı üzerinde belirli bir sözü yoksa da imamdan daha büyük bir sevgi ve saygı uyandırmış. Aslında ikisinin de bir doğal önderliği yok. Köylü öğretmeni okula, imamı da camiye kapatmış.

20) Köyde en fazla ihtiyacı duyulan şey, dört tane çeşmesi olmasına rağmen, sudur. Mustafa Şanver zamanında getirtilen su, boruların kireçlenmeye başlaması ve yer yer harap olması yüzünden yetersiz kalmaya başlamıştır. Sonra oldukça önemli miktarda süt elde edilen köyde bir mandıranın kurulması ihtiyacı da vardır (13). Buna sebep köylünün süt tüccarına çok ucuza kaptırdığı sütünü kendi imkanları ile daha fazla değerlendirmek istemesidir. Fahrettin Ünler'in öncülüğünü yaptığı köy odası ihtiyacı da çok duyulmaktadır. Köylü misafirini ağırlıyabilecek bir misafir odası ve bir kitaplık da arzu etmektedir. Köyün gelirini arttıracak ve köylünün boş zamanını değerlendirmesini sağlayacak iş yerlerinin açılması ihtiyacı da vardır. Mehmet Sezer canla başla bir mandıra ve sütçülük kooperatifi için çalışmaktadır. Hacı Veli bir halıcılık ve marangozluk kursu atelyesi için Ankara ile teması sıklaştırmış. Muhtar bütün bunlarla beraber bağcılık, arıcılık ve köy içinde bir çamaşırılık çalışmaları ile meşgul. Bütün bunlar köyün ihtiyaçları. Mustafa Şanver de bütün bunları destekliyor. Yalnız sütçülük kooperatifinden söz açmıyor. Çünkü köyde en fazla hayvanı olup en fazla süt elde eden o. O daha ziyade su meselesinin üzerine eğilmiş.

(13) Köyde mandıra ihtiyacı gittikçe büyüyen bir sorun olmaya başlamıştır. Köylü, köye kadar gelen mandıra sahiplerine sütü litresi bir liradan satmaktadır. Bir teneke yirmi litre olarak hesaplanırsa köylünün üç teneke süttten kazancı altmış lira olacaktır. Halbuki üç teneke süttten bir teneke peynir elde etmek mümkün olmakta ve bir teneke peynir de yüz kırk liradan satılmaktadır. İşte köye mandıra kurmakla köylü her üç teneke sütte seksen lira kâr etmiş olacaktır. Araştırmacı bu konu üzerinde, özellikle Fahrettin Ünlerin önderlik ettiği uzun tartışmalara şahit olmuştur. Köylü bu konuda her şeyi imece ile yapmaya kararlı, Yalnız soğuk hava deposu gibi bir takım teknik malzemeyi başışlayacak ya da uzun vadeli borçla verecek kurumlara ya da kişilere gerek duyulmakta. Yoksa böyle bir mandıra için köyde su da var, elektrik de var, gönüllü işçi de var.

Köy Kurulunda her işten evvel onun gerçekleşmesi tezini savunuyor.

Genel olarak köy ihtiyaçları bunlar. Liderler bu ihtiyaçların giderilmesi için kendi önemli buldukları bir veya iki tanesinin önderliğini üzerlerine almışlar ve galiba yakında böyle bir toplu çalışma ile sorunların tümü birden halledilecek. Liderin tek olduğu bir köyde bu kadar çok işin altından kolay kolay kalkınılamayacağı kanaatındayım.

21) Hükümet ve köy liderlerinin teşviki sizi gönüllü olarak çalışmaya yaklaştırır mı? Sorusunun cevapları daha sorular sorulmadan belirmişti. Köy camisinin minaresi, köyün yolu, 1952'de getirilen su ve elektrik, köy mezarlığının duvarı hep bu şekilde çalışmalarla gerçekleşmiş. Şimdi aynı şekilde bağ dikimi, köy odası, çamaşırlık ve halı atelyeleri ile sütçülük kooperatifi için çalışmalar yapılmakta.

22) Çıkar ve örf - adet çatışması halinde köylü genellikle çıkar tarafları çıkıyor. Durumu ve ne demek istediğimi daha iyi anlatabilmek için şöyle bir örnek vermek zorunluğunu duydum : «Ankarada çok yabancı yaşamaktadır. Farzedelim ki, köyünüzün havası ve suyu domuz yetiştirmeğe çok elverişli bulundu. Ankaradaki domuz eti talebi, köyünüzde kurulacak bir domuz çiftliği ile karşılanırsa hepinize çok iyi bir kazanç kapısı açılacak. Böyle bir işe yanaşır mıydınız?»

Bazı köylülerce sorunun yadırganmasına rağmen büyük bir çoğunluk domuz çiftliğine taraftar oldular. Bu da köylülerin çıkarları ve yaşama seviyelerini yükseltmek için mümkün her türlü çalışmayı yapabilecek nitelikte kişiler olduğunu ortaya koydu. Köydeki liderler ve köylünün çıkarları karşısındaki tutumu bu sorular karşısında belirince, araştırmacı, meydana çıkmış liderlerin karakterini anlayabilmek için bu doğal önderler ile konuştu. Aldığı sonuçlar sırası ile şöyledir.

KÖYDEKİ DOĞAL ÖNDERLER

1) *MUHTAR* : «Turkish Village» adlı kitapta bir Türk köy muhtarı şöyle anlatılmaktadır : «Genellikle bir Türk köyünün muhtarı, muhtar olmadan önce ne kadar söz sahibi ise, muhtarlığı sırasında da o kadar söz sahibidir. Elbaşı muhtarının olağanüstü başarısı köyündeki durumuna bağlı idi (Zengin, Ankarada kamyon ve

otelin ortağı). Herhangi bir meselede bir Türk köyünün muhtarının tek avantajı hükümet ile sürekli temas halinde olmasıdır. Fakat tamamı ile köyü ilgilendiren işlerde mevkii kendisine hiçbir ağırlık sağlamaz» (14).

Oğulbey köyü muhtarı Hacı Cebeci için bu görüşleri kabul etmek mümkün. Gerçekten de muhtarın gücü mevkiinden değil, köylü üzerinde kurmuş olduğu güvenlik ve sevgiden gelmektedir. Bu yüzden ki siyasal kanaatlerine rağmen muhtar seçilebilmiştir (15). Muhtar olduktan sonra da bu mevkii liderlik çalışmalarında vasıta olarak kullanmasını bilmiştir. Muhtar ilkokul dört'e (eğit-

(14) PAUL STİRLİNG, **TURKİSH VILLAGE, WEİDENFELD** and NİCOLSON, 1965, S. 251.

(15) Ekim 1968 ziyaretlerinde köydeki önemli bir değişiklik kendini hemen belli etti. 2 Haziran 1968 seçimlerinde köy önderlerinin önemlilerinden biri olan C. H. P.'li Hacı Bektaş adaylığını koymamış. Bunun ana nedenini kendisi ve köylüler şöyle açıklıyorlar: C. H. P.'li muhtar zamanında köye büyük siyasal baskı yapılmış. Köyün bütün gücüyle gerçekleşmesine çalıştığı su işinde otoriteler işi hep tavsatmaya çalışmışlar. Hatta tekrar, tekrar yardım istemek için gittikleri Çankaya kaymakamlığından kendilerine, «kimden söz aldınızsa gidin suyunuzu onlardan alın», denmiş. Köylüler seçimlerden önce hükümetten büyük yardım görmüşler. Hatta ilk defa olmak üzere, il özel idaresinden, «sosyal yardım fonu», adı altında 8000 liralık bir yardım almışlar. Bu arada kendilerine «iktidarı tutan bir adayın seçilmesi halinde» köylere suyun da nihayet getirtilebileceğini tekrar, tekrar söylemişler, haberler salmışlar. «Köylük yerde bu gibi işlerde biraz kaypaklık edeceksin çaresiz», diyor eski Muhtar. Bunun üzerine eski Muhtar gayet sessiz, silik bir adam olan dayısını seçimlere sokuyor A. P. adayı olarak. C. H. P.'nin adayı da tanıdığımız, köyün önderlerinden olan Mehmet Sezer. Bakıyorlarki Mehmet Sezer köyü arkasına takmış seçimleri kazanacak ve dört yıl daha suları gelmeyecek, C. H. P.'li eski muhtar ağırlığını A. P.'li dayısının yanına koyuyor. Sonuç olarak Mehmet Sezerin 88 oyuna karşılık A. P.'li aday 93 oyla seçimleri alıyor. Hükümet de verdiği sözü tutuyor ve kısa bir zaman içerisinde köyün suyunu getiriyor. Araştırmacının Ekim ziyaretlerinde köyün su sorunu tamamen çözülmüş durumdaydı.

Eski Muhtarın statüsündeki bu değişiklik önderliği üzerinde olumsuz etkilerde bulunmamış. Eski Muhtarla Mehmet Sezer arasındaki ufak kırgınlık bir yana önderlerin durumunda da bir değişikli yapılmamış. Yeni Muhtar ise bir toplum kalkınması önderi olma yeteneklerinden hiçbirine sahip değildir. Eski Muhtar gene köyde büyük ağırlığı olan bir kişi. Tekrar adaylığını koymamasının nedenleri köyce biliniyor. Muhtarlıktan çekilmeden önce köye son hizmet selektör makinasını tamamlatmak olmuş. Selektör makinası ise yeni Muhtarın zamanında getirilmiş. Eski Muhtarın görevsel durumundaki değişikliğin dışında köyün önderlik kurumunda belirgin hiçbir değişiklik yok.

men) kadar okumuş. 38 yaşında. Köyünün dışına seyahat, iş için ve mahkeme sebepleri ile çıkmış. Askerlik dışında gittiği en uzak yer İstanbul. Okuduğu gazete siyasal kanaatlerine uygun geldiği için Cumhuriyet gazetesi. Erkek çocuğu var ve onu en az ortaokul mezunu yapmaya kararlı. Bazen kendisinin, bazen de ortak bularak ettirdiği 300 dönüm toprağı ve bunun dışında da 300 baş koyunu var. Başka hiçbir geliri yok. Yukarıda bahsettiğimiz Elbaşı köyünün muhtarından burada ayrılıyor. Söz sahibi oluşu, varlıklı oluşundan değil.

Köyün topluca yapmış olduğu işlerden köprü, mezarlık duvarı, cami minaresinin onarımında liderlik etmiş. Köylü bunları tamamen kendi parası ile yapmış. Bu arada mezarlık duvarı için toplanan 13.000 liradan 500 Türk lirası artmış. Muhtar bunu köylüye tekrar dağıtmış. Bu hareketinin köylüde büyük sempati uyandırdığı kanaatinde. Konuşmalarımız sırasında köylüler bunu ayrıca belirttiler.

Bu arada muhtar halen köylüyü su borularının değiştirilmesi ve bunun çok önemli bir mesele olduğunun telkinlerini yapmakta. «Devlet boruları versin. Taşı, kumu, çalışması bizden» diyor. Bağcılık sorunu üzerinde de epeyce çalışıyor. Ben orada iken tarım teknisyeni geldi. Deneme olarak 200 tane fidan dikmek istediğini bildirdi. Muhtar akşama köy kurulunu toplayıp karar aldirtacağına söz verdi. Ertesi günü tekrar gittiğinde kurula kararı aldirtmıştı (16). Muhtar için köy çıkarları kendi çıkarlarından, örf ve adetlerinden önce geliyor. Kendisine «Domuz çiftliği» sorusunu sordum. «Köy için para herşeyin başıdır» dedi. «Ne demiş Napolyon. Savaş kazanmak için üç şey lazımdır : Para, para, para.»

Muhtar, tarım teknisyeni meselesinde de gördüğüm gibi yukarıdan gelen arzu ve teşebbüsleri köylüye kanalize eden kişi. Bu arada da kurulda veya kahvede köy sorunlarına ışık tutan, köylüyü teşvik eden sohbetler, konuşmalar yapmakta. Göye getirilen muhtemem yol başlı başına muhtarın eseri. Alâkalıların ilgisini çekmede, köylüyü bu iş için hazırlamada yalnızca o uğraşmış. Dürüstlüğü, çalışkanlığı ve yaptığı işlerin her zaman olumlu sonuçlar vermesi muhtarı köyün sözü dinlenir kişisi durumuna getirmiş.

(16) Bir buçuk yıl sonra tekrar gidildiğinde bu iki yüz fidanı dikilmiş bulunan araştırmacı bunun dışında yeni dikilmiş iki yüz tane kadar da elma ve kayısı ağacı bulmuştur.

2) *MEHMET SEZER*: Okuma - yazmayı çavuş olarak yaptığı askerlikte öğrenmiş. 52 yaşında. Çavuşluğun kendisine olumlu bir hayat tecrübesi kazandırdığı kanaatinde. Köyünün dışına iş ve seyahat maksatları ile çıkmış. Askerlik dışında gittiği en uzak yerler İstanbul ve Kayseri. Gazetelerden siyasal kanaatlerine uygun düştüğü için Akşam ve Ulus okuyor. Çocuklarının hukukçu olmalarını istiyor. 300 dönüm toprağı var, 100 tane de koyunu. Köyünün dışında yatırdığı para olarak Ankarada bir dolmuşa ortak. Ayrıca sütçülük ile de meşgul. En büyük derdi, köyün ürettiklerinin yeteri kadar değerlendirilmeyip arada aracıya para kaptırılması. Şimdi köyde bir süt kooperatifi için geniş bir kampanya açmış. Köyün zenginlerinin karşı çıkmalarına rağmen, Mehmet Sezer bu işi yapacağına güvenli. Köyün zenginlerinin sütü çokmuş ve aracı sütü ayaklarına kadar gelip alıyormuş. Fakir - fukaranın malı gidiyor arada, diyor Mehmet Sezer. Sonra bir de mandıra kurulması için teşvik ediyor köylüyü. Peynirlerini, yağlarını kendileri yapıp satar sa köyün iki misli para kazanacağına inançlı. Toprak reformuna çok taraftar. Köyün asıl fakirliğinin topraksız köylünün çok olması yüzünden olduğunu belirtiyor.

Mehmet Sezer köye elektriğı getiren adam. «Çukurları biz kazdık. Direkleri biz diktik» diyor. Hükümete sadece telleri germek kalmış. Onu da yaptıran kadar çok uğraşmış. Hemen hemen bütün muhtarlığını bu işe hasretmiş. Köylünün bu yüzden Mehmet Sezer'e saygısı var. Çalışkan ve köy meseleleri ile çok ilgili bir insan olarak tanınıyor.

3) *MUSTAFA ŞANVER*: Tahsili hiç yok. 36 yaşında. Köyünden dışarı seyahat için çıkmış. Askerlik dışında gittiği en uzak yer Mersin ve İstanbul. 600 dönüm toprağı ve 500 koyunu var. Ayrıca geniş ölçüde sütçülükle uğraşiyor. Köyünün dışında Ankarada evi ve kamyonu var. Sütçülük kooperatifi dışında bütün tasarıları gönülden destekliyor. O da muhtar gibi su meselesi üzerinde önemle duruyor. Muhtarlığı sırasında köye suyu o getirtmiş. Devlet yalnızca boruları vermiş. Mustafa Şanver kalabalık ve zengin bir ailenin başı. Sözü bir bakıma onun için dinleniyor. Ama diğer liderler arasında en az ağırlığı olan bir kişi. Bazı köylülerin gayet belirli bir antipatileri var Mustafa Şanver'e Bunun en belirgin sebebi de kendi çıkarlarını her zaman kollamış olmasının gayet açık olması.

4) *FAHRETTİN ÜNLER*: Tam bir halk adamı. Güzel konuşuyor. Atasözlerini bol ve yerinde kullanıyor. İlk üçe (eğitmen) kadar okumuş. 44 yaşında. Köyünün dışına seyahat ve iş maksatları

ile çıkmış. Askerlik dışında gittiği en uzak yer Urfa. Arada sırada siyasal kanaatlerine uygun olduğu için Tercüman okuyor. Kızlarını öğretmen, oğullarını da asker yapacaktı. Oğullarının deniz subayı olmasını istiyor. Yalnızca 100 dönümü ve 100 koyunu var. Bütün serveti o kadar.

Bir tarım kredi kooperatifi kurulsun istiyor köyde. Sonra köylülerin birleşerek tavukçuluk, sütçülük işlerinde örgütlenmesini savunuyor. Ayrıca köyde bir Enstitü kurulması en büyük arzularından biri. Çocuklar dışarıda okuyamıyor, köyde bir enstitü olsa adam yetişir diyor.

Bir çok işlerde köylüye önderlik etmiş, teşvik etmiş. Mezarlık duvarı, köprü ve minare işlerinde muhtara o yardım etmiş. Köy odasının inşaatını da o başlatmış. Fakat Ankarada vali değişince iş yarım kalmış. Şimdi çamaşırlık işini organize ediyor, arada da köy odası inşaatının tamamlanması için çaba gösteriyor (17). Dış ve iç politika hakkında dökümanter bilgisi var. Bilgili ve çalışkan olarak tanımlanıyor, köylüler tarafından. Kahvede çoğu kere onun konuşup diğerlerinin yalnızca dinlediği bir gerçek.

5) *HACI VELİ* : İlkokul mezunu. Türkiyenin hemen her yanını görmüş. Eğer o kadar okurlarsa çocuklarını Üniversiteye göndermeğe taraftar. Kendisinin işlediği 400 dönüm toprağı var. 58 yaşında.

Hacı Veli için en önemli şey köyde kurulacak halıcılık ve marangozluk kursu. Köylünün zamanının çoğunun boş geçtiği kanısında. Hem zamanları değerlendirilir, hem de birer altın bilezik kazanırlar diyor. Sonra Hacı Veli için Ankaranın yakın olması da bir başka avantaj. Eğer köylüler sanat öğrenirlerse Ankaraya sabah gidip akşam gelebilirler ve orada çalışabilirler diyor. Bu fikri Almanya'ya işçi giden kardeşinden almış. Biz de Almanyanın köyleri kadar zengin olabiliriz o zaman diyor. Hacı Veli halıcılık kursu için çalışmaları başlatmış. Ben köyde iken toplum kalkınması saha elemanları ile toplantı halinde idi (18). Günlük gelir getiren iş yoklu-

(17) Fahrettin Ünler'in çabası ile yakın bir geçmişte köy bir kitaplığa kavuşmuş. Bütün köylülerden bu iş için gerekli parayı ve yardımı toplayan Ünler kitap dolaplarını ve raflarını hazırlatmış. İş yalnızca kitapların nerelerden tedarik edilebileceği sorununun çözümüne kalmış.

(18) Halıcılık kursu ne yazık ki gerçekleşmemiş. Bunun yerine bir çantacılık kursu açılmış ve Elif diye bilinen, radyoda da konuşmalar yapan bir hanım hoca köyün kızlarına saman saplarından çanta örmeyi göstermektedir. Çantalar Ankarada satılmaktadır.

ğunu ortadan kaldırmaya azmetmiş Hacı Veli. Aynı zamanda köyde yenilikleri getiren modern bir insan olarak tanınıyor. Köylünün saygı duyduğu bir kişi.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Liderlerin nitelikleri de böylece tesbit edildikten sonra elde ettiğimiz sonuçları varsayımlarımızla karşılaştırsak Oğulbey köyünde şu sonuçları alabileceğiz.

a) Toplum kalkınmasında en faydalı rolü doğal liderlik vasıflarına sahip kişiler oynamaktadır. Oğulbey köyünde bu niteliklere sahip kişiler varlıksız da olsalar, sözlerini geçirecekleri mevkilere atanmamış da olsalar köylüleri sürükleyici ve etkileyici yeteneklerini gösterme fırsatı bulmaktadırlar. Bu arada muhtarın da bunların arasında olduğunu görüyoruz. Ama muhtar mevkii dolayısı ile değil, kendi nitelikleri yüzünden önderlik edebilmektedir. İmanın ve öğretmenin bu tür önderlikten yoksun olduğu düşünülürse, Oğulbey köyünde liderliğin resmi ve geleneksel şartlar değil, doğal şartlarla hazırlanmakta olduğu ortaya çıkar.

b) Liderliğin arzuları dışında işlemlerin yapılıp yapılamayacağı sorusu şu şekilde aydınlanmıştır : Köyde şimdiye kadar yapılan herşey lider olarak belirmiş kişilerin gayretleri ile gerçekleşmiştir. Su işinde, yol işinde, elektrikte, köprüde, mezarlık duvarı ve benzeri işlerde bu hep böyle olmuştur. Köyün dışında toplu halde başka birşey yapılmadığına göre lideri olmayan bir iş kolay kolay tatbik safhasına konulamamaktadır. Veya bir başka deyimle, liderlerden çoğunluğunun desteklemediği bir iş yürütülememektedir. Burada yalnızca şöyle birşey vardır ki, o da geleneksel liderlerin doğal olan muhtarın karşısında direnmeleridir. Meradan yararlanma yönünde muhtarın karşısına dikilen kurul üyeleri yalnızca buradan doğal liderin gücünü baltalayabilmişlerdir.

c) Liderler genellikle kendi çıkarlarını savunan kişiler değildir. Köy çıkarları kendi çıkarlarından, örf ve adetlerinden daha ileride gelmektedir. Zaten bu yüzden ki, belirttiğimiz doğal liderler köylünün güvenini kazanmış ve liderlik niteliklerini kabul ettirebilmişlerdir. Bu yüzden pek güven sağlayamamış olan Mustafa Şanver'e birçok köylü dudak bükmemektedir.

d) Liderlerin çok sayıda oluşu Oğulbeyde çıkar çatışmasına yol açacağına, köyü çok - taraflı bir Toplum Kalkınması çalışması-

na yöneltmiştir. Muhtarın eşgüdümlediği bu çalışmalarda her çalışma alanı bir doğal önder edinmiş ve bu yüzden çalışmalar kısa süre içinde çok yönlü olarak ilerleme fırsatı bulmuştur. Liderliğin birden fazla olmasının köyde düzensizlik ve çatışma yaratacağı varsayımı Oğulbeyde yanlış çıkmıştır. Buna sebep Oğulbey liderlerinin hemen tümünün doğal lider olması ve kendilerini yararlı olabilecekleri sahalarda kabul ettirmiş olmalarıdır. Önderlikler resmi ya da geleneksel olsalardı herhalde lider sayısının çokluğu bir çıkar çatışmasına yol açacaktı. Çünkü bu durumda geleneksel liderler bir takım düzen unsurları olarak meydana çıkmış olacaktı ki, bu da doğal liderlik gibi kendini yeteneğe ve idare edebilme yeteneğine dayandıran liderlik şekli olmayacaktı. Olmayınca da toplum daha ziyade kendi çıkarlarını gözeten geleneksel liderlerin elinde potansiyel güçlerini eritmiş olacak ve köyde muhtemelen bir lider çatışmasına alet olacaklardı. Oğulbeyde bölünmüş önderlik «doğal»ların elinde kaldıkça faydalı olmağa devam edecektir.